

Når den antropocæne tidsalders profet leder vejen

AF KARL EMIL ROSENBÆK

SLAGMARK #78
SIDER: 171-177

Timothy Morton
Being Ecological
Penguin Books, 2018
240 sider, 8,99 GBP

The Guardian har udråbt den britiske filosof og litterat Timothy Morton som 'Den Antropocæne Tidsalders Filosof-Profet'. Men hvad er det egentlig han kan, Timothy Morton? I sin seneste bog, *Being Ecological*, er det forbløffende lidt – og det er også bogens grundlæggende pointe: Det er ikke nødvendigt at anstrenge sig helt enormt for at være økologisk. Det er man simpelthen per automatik. På side 108 skriver han: "Den konventionelle tænkning byder os at forstå det at være økologisk som en særlig vanskelig væren, beslægtet med det at blive munk eller nonne. [...] Jeg mener derimod, at vi allerede er økologiske – vi er bare ikke bevidste om det". Og netop på grund af denne forståelse af en slags a priori økologisk væren, værger Morton sig også imod at belemre læseren med klimafakta. "Not Another Information Dump", som bogens indledning sigende hedder.

Hvis man interesserer sig for fag- og skønlitteratur, der på en eller anden måde behandler den globale opvarmning, så vil man sikkert også allerede kende til begreber som Antropocæn, Den Sjette Masseudryddelse eller Gaia-hypotesen. Man vil måske også allerede vide, at der sidste år var en stigning på 1,4 procent i den glo-

bale CO₂-udledning, at det antages, at mellem 4,8 og 5,7 milliarder mennesker vil leve i områder med vandmangel i 2050, at antallet af tigere er faldet med 97 procent det sidste århundrede, eller at der i 2016 på verdensplan blev fældet et skovområde svarende til England og Irlands samlede areal (30 millioner hektar). Det er muligvis ikke netop disse tal og begreber, man kender til, men fornemmelsen af at blive overdyngnet med faretruende fremskrivninger og altomfattende begreber, der forsøger at koge komplicerede årsagskæder ned til håndgribelige maki-terninger, er garanteret velkendt. Det er derfor også dejligt befriende, at Morton lover at afstå fra at anvende denne informationsdyngende tilgang. Bogen vil ikke gøre sin læser opmærksom på den verserende økologiske krise, men i stedet diskutere, hvordan vi allerede (ud) lever den økologiske viden, vi bliver bombarderet med. Vi *er* allerede symbiotiske væsener, der lever i fællesskab med myriader af andre biologiske organismer både i og uden for kroppens porøse grænser. Mantra er med andre ord, at vi ikke skal *blive* økologiske, vi *er* økologiske.

Denne rimelig banale erkendelse af at vi alle er en del af et naturligt kredsløb danner et grundrids, som Morton herefter associativt og legesygt reflekterer over i mange forskellige retninger. Når det lykkes at følge tonearten, føles det som et produktivt overdrev af skaleringer og klingende konsonanser, der bærer hans (guld) korn til mølle med rytme, humor og overskud. Men andre gange har jeg til gengæld virkelig haft vanskeligt ved at følge hans tankerække gennem vildniset af digressioner og vildveje, og har siddet tilbage med en følelse af at have læst en unødvendig outreret beskrivelse af en allerede leveret pointe. Problemet er dog ikke så meget, at hans tænkning til tider er vanskelig at følge helt til dørs. At læseren må strække sin forståelsesevnen til det yderste er vel nærmest en filosofisk grundpræmis. Det er herude, i krinkelkrogene af erkendelsen, at de syrede forbindelser og den nyskabende spekulation finder sted. Filosofien er så at sige en turguide, der følger én et ukendt sted hen med bind for øjnene og efterlader én der. Men hvis filosofien bliver sig denne rolle for bevidst, begynder det at blive problematisk – og netop det er tilfældet med Morton.

Hans argumenter om den økologiske væren baserer sig på anti-essentialistiske forståelser af levende væsener, fysiske fænomener og abiotiske entiteter som foranderlige, uhåndterbare og kontekstuelle. Det er en øko-filosofisk kongstanke, som Objekt-Orienteret Ontologi (OOO) – den filosofiske retning Morton udtalt tilhører – i høj grad abonnerer på, men som også søster-stilarterne nymaterialisme og STS/

ANT bruger på forskellig vis. OOO opstår som filosofisk retning med filosofen Graham Harman som bannerfører. Begrebet optræder første gang i Harmans doktorafhandling *Tool-Being: Elements in a Theory of Objects* (1999), hvor han afviser menneskets kognitive forrang over andre væsner og objekter. Med afsæt i Martin Heideggers ontologiske tænkning argumenterer Harman for umuligheden af fuldstændigt at forstå en anden entitet og derfor også umuligheden af at begribe denne entitets mulighedsbetingelser, kognitive formåen og sensibilitet. Hermed følger det, man i OOO kalder en 'flad ontologi', hvor ingen entiteter regnes for hverken mere virkelige eller vigtige end andre. I det, der kan betegnes som en videreførelse af filosofen Arne Næss' tanker om økosofi/dybdeøkologi, har Timothy Morton med sit begreb om 'mørk økologi' tilsluttet sig OOO, særligt fra værket *Ecology Without Nature* (2007) og frem. Med sin tænkning om mørk økologi afviser Morton idéen om 'natur' som noget særegent, der skulle være ontologisk adskilt fra 'kultur'. Når de økokritiske OOO-tænkere afviser uoverskrideligt afgrænsede dualiteter som natur-kultur eller menneske-dyr bevirker det således en kraftig kritik af de hierarkiske strukturer, disse dualiteter har medført – fx naturressourcer som noget der er underlagt menneskets luner og behov. Derfor er anti-antropocentrisme også en udpræget tendens hos OOO-tænkere.

OOO og de nærliggende filosofiske orienteringer nymaterialisme og STS/ANT har på forskellig vis præget både naturvidenskaberne, humaniora og samfundsvidenskaberne de seneste 15 år, særligt gennem kritiske perspektiver på kapitalistiske samfundsstrukturer i lyset af de omsiggribende klimaforandringer. Teoriretningernes idé om objekter og levende væsner som generative, ubegribelige og dermed uregerlige har dog den indbyggede svaghed, at det giver mulighed for en irriterende og på forhånd desarmerende rygdækning: Hvis alt er u håndterbart, fundamentalt utilgængeligt og essentielt uregelmæssigt, så kan ethvert kritikpunkt, der påpeger tænkningens uklarheder også behændigt afvises: *Selvfølgelig er tænkningen uforståelig, ujævn og utilgængelig. Det er jo selve økologiens væsen.* Denne uvane har Morton, og når hans bog så ovenikøbet bevidst afviser at understøtte sine økospekulationer med et eneste fakta om den globale opvarmning – en fremgangsmåde han kækt omtaler som brugen af "chokerende åbenbaringer om klodens tilstand" og "skyldfremkaldende prædiken" – så bliver det i sidste ende en bog, der stiller sig an på en meget påståelig og nedladende måde. Morton har nærmest kun ringeagt tilovers for miljøforkæmpere og klima- og dyrevelfærdsaktivister, der argumenterer

for en bestemt politisk mærkesag og kæmper for at realisere den. På side 112 skriver Morton således yderst polemisk, at “miljøaktivisme kan beskrives som en tilgang, der rangerer helhedens velbefindende på bekostning af individet, hvorimod dyrrettighedsaktivister rangerer individets trivsel på bekostning af helheden”. Og hvad er så Mortons svar? Mest af alt en (ned)slående nihilisme. Han fortsætter således med at skrive, at de to tilgange har det tilfælles, at de giver en god grund til at udvise omsorg overfor ikke-humane væsner, “men hvad hvis det netop er det *at have en god grund til at udvise omsorg*, der er en stor del af problemet?”. Denne indvending skyldes, fortsætter han, at begge positioner lader noget rangere højere end noget andet og dermed “forbryder” sig imod den flade ontologi. Morton udfolder aldrig denne kritik yderligere, men lader derimod læseren stå alene tilbage med sin forundring og fortvivelse over at blive efterladt her.

Denne type underlig, lad nihilisme præger alt for ofte bogens struktur: Økologisk væren, synes pointen at være, handler om at blive i det Morton kalder en tilstand af ekstrem uafklarethed og åbenhed, så længe som muligt. På side 67 står der lettere kryptisk: “Underligt nok er det præcis denne følelse af åbenhed, denne mystiske fornemmelse af at finde sig selv et bestemt sted uden at erkende det, der får en mindre definitiv livsførelse til at glimte i en verden, der næsten udelukkende består af andet end os”. Som nævnt lader Morton ikke sådanne sætninger danne afsæt for større spekulationer over, hvordan mennesket så skal interagere i ‘en verden af andet’. Argumentationen stopper netop der, hvor Morton som guide burde præsentere sine egne ruter og alternative sigtlinjer gennem det økologiske terræn. Derimod slår Mortons åbne og relationelle anti-antropocentrisme desværre blot over i en følelse af uproduktivt selvhad og misantropi hos læseren: Den Antropocæne Tidsalders Filosof-Profet frikender mennesket fra et liv med forstyrrende datasæt og empiri tyngende om anklerne, men vi dømmes i samme bevægelse til at vade gennem livet med den radikale uafklarethed og åbenheds åg konstant hængende over skulderen. Vi ser forviklinger og rhisomatik over alt omkring os, men i stedet for at forhandle en ny livsførelse på baggrund af denne viden, så kan vi trøste os med ideen om, at vi allerede *er* økologiske og derfor reelt ikke behøver gøre noget. Når Morton er værst, bliver denne lade og irriterende tautologiske tænkning til sætninger som denne fra side 179: ‘Din ligegyldighed over for økologiske ting er præcis det sted, hvor du vil finde den rigtige økologiske følelse’. Og så bliver det lige lovlig Yoda-logisk og pseudo-filosofisk til min smag.

Den svenske historiker Andreas Malm har da også dedikeret sin seneste bog, *The Progress of This Storm* (2018), til præcist at afmontere argumenter af denne afart og i stedet plædere for et marxistisk fokus på det kapitalistiske systems øko-ødelæggende strukturer. Morton og Malm kan siges at have det samme mål for øje – en økologisk politik og etik som arbejder mod “at samleve fredeligt med ikke-humane væsner” – men kun Malm synes at præsentere et reelt forsøg på at nå dette mål ved at argumentere for radikale og absolut antropocentriske fordelingspolitiske tiltag og både lokale og globale protester mod en markedskapitalisme, der tankeløst forpuster biosfæren. Som på side 116, hvor Malm skriver: “Ethvert ønske om en mere miljøvenlig praksis må nødvendigvis placere mennesket i forgrunden”. Selvom Morton og Malm derfor synes enige om endemålet, er deres vej derhen i bogstavelig forstand verdensforskellig. Dette skyldes ikke mindst, at den objekt-orienterede ontologi som allerede nævnt afviser idéen om separate, autonome dele til fordel for agentielle, evigt foranderlige og aldrig komplet begribelige entiteter og forviklinger. Reel fordelingspolitik, som den Malm advokerer for, er derimod i en eller anden forstand afhængig af nogle relativt faste størrelser – nogle enheder, der kan tages midler fra, og nogle enheder disse midler kan tildeles.

OOO er i forvejen et uhyre svært filosofisk felt at bevæge sin inden for, men i Mortons bog bliver det alligevel unødigt apokryft og uigennemskueligt, og bogens pointer falder derfor ofte i den fælde, Malm polemisk omtaler i ovennævnte værk som “prosa tømt for mening”. Malm skriver på side 187 om ‘opløserne’ [the dissolutionists], hvormed han henviser til OOO såvel som søsterdisciplinernes aktører: “Mens de fører krig mod distinktioner, ender opløserne ikke så sjældent med en prosa tømt for mening, en dynges slam læsset over på den stakkels læser, der må være på konstant udgik efter noget at holde fast i”. Det er ikke helt unær den læseroplevelse, jeg havde med *Being Ecological*.

Malm selv har dog en tendens til udifferentieret at slå *alle* tænkere inden for dette teoretiske felt i hartkorn. Det er ærgerligt, for der *er* interessante ting på spil i OOO og søster-stilarterne. Et af de seneste – friske – skud på stammen er antologien *Arts of Living on a Damaged Planet* (2017), der er født ud af forskningsgruppen AURAs (Aarhus University Research on the Anthropocene) tværdisciplinære og evigt nysgerrige engagement med Jorden, jorden – og alt her i mellem. I en selvkritisk kommentar til opblomstringen af naturopmærksomhed uden for naturvidenskabens gemakker, bemærker litteraten Mary Louise Pratt i sin artikel “Coda: Concept and

Chronotope”, hvordan 1800-tallets naturhistorikere går igen i vores samtids spekulative undersøgelser af flerartslige fællesskaber. Pratt nævner blandt andet den tyske filosof og naturhistoriker Alexander von Humboldt (1769-1859) som repræsentant for denne naturhistoriske tilgang. Det kan for eksempel ses i dette citat fra artikelsamlingen *Views of Nature* (2014), hvordan Humboldts stil er i overensstemmelse med Pratts bemærkning. Humboldt beskriver her på smægtende vis sin overvældelse over det enorme vulkanske område Haruj i det nuværende Libyen:

Savannerne i det indre Afrika præsenterer en grandios og storslående skue. Ligesom det vidtrækkende Stillehav er de forblevet uudforsket indtil nyere tid. De er små oceaner af sand, der mod øst deler frugtbare områder fra hinanden, eller omkranser dem som øer, som ørkenen nær Harudschs [Haruj] basalte bjerge [...] Hverken dug eller regn væder nogensinde disse golde ødemarker eller udfolder de dybtliggende kim til vegetation fra jordens ulmende indre.

Det er en beskrivelse, der påkalder sig læserens opmærksomhed og inviterer os til at forundres over landskabet og naturens mangfoldighed og (påvirknings)kraft – præcis som Morton og mange andre øko-kritikere ønsker. Men det kan samtidig, her godt 150 år senere, umiddelbart synes en anelse bedaget og romantisk at lovprise det store ‘udenfor’ på denne måde. Og hvis den nyere økologiske faglitteratur, der kredser om den globale opvarmnings årsager og konsekvenser, har ét fællestræk, så er det da også, at dette ‘udenfor’ ikke er så fjernt endda. Derfor er Louise Pratts pointe heller ikke at naturhistorikerens begejstring ukritisk videreføres, men netop at den ‘går igen’, at den som en hjem søgelse konstituerer det, hun kalder nutidens Antropocæne Flanør. Og det er ikke en kritik; flanøren har den egenskab, at hun i sin interaktion med omverden genforhandler dens bestemmelser og dogmer, som Pratt skriver i sin artikel.

Hvor Morton mest synes dedikeret til at afvikle alle hierarkier og fremture med en flad ontologi, så er Louise Pratt og antologien *Arts of Living on a Damaged Planet*s andre bidragsydere mere interesseret i nysgerrigt at undersøge de voldelige og hierarkiske forbindelser, vi hele tiden indgår i og, ikke mindst, faktisk spekulere over hvordan disse forbindelser kan genforhandles til fordel for et fælleskab af mere-end-menneskelig sammenkomst. Det skal dog siges, at Mortons ‘flade ontologi’ til tider slår revner, og i bisætninger strøet ud over bogen, anerkender han således også menneskets altoverskyggende ansvar for klimaforandringerne. Men det

ændrer dog ikke nævneværdigt på bogens overvejende nihilisme i forhold til den klimatiske situation. Hvis man ønsker at stifte bekendtskab med radikal øko-kritisk tænkning og blive ledt i retningen af konstruktiv spekulation over fællesskabelige verdensskabelser, er det derfor ikke Profeten, men derimod den Antropocæne Flanør man skal (prøve at) følge. Hos Louise Pratt og de andre bidragsydere i *Arts of Living on a Damaged Planet* løftes blikket nemlig på en helt anden måde end hos Morton, og vi bliver som læsere både ført gennem udsvævende og fantasifuld tanke-spind, naturvidenskabelig empiri og etnologiske eksempler på lokale klima- og økoinitiativer, der forholder sig eksplicit til Jordens væsner som aktive medskabere. Man efterlades stadig rådvild og lettere desorienteret, men modsat Mortons bog, er resultatet aldrig komplet forvirring og desillusion. Paradoksalt nok synes Mortons pointe om at vi alle er økologiske væren derimod at fremstå som et både kreativt og troværdigt alternativ til den normative verdensforståelse om afgrænsede entiteter efter læsningen af *Arts of Living on a Damaged Planet*.

Karl Emil Rosenbæk er cand. mag. i Moderne Kultur og Kulturformidling fra Københavns Universitet.